

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА: теорія та практика

№ 4 (2024)

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Засновано Луганським національним університетом імені Тараса Шевченка у 2003 році.
Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 860 від 21.03.2024 року. Ідентифікатор медіа R30-03606.

Мови видання: українська, англійська, мови Євросоюзу

Журнал «Соціальна педагогіка: теорія та практика»
внесено до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
Наказ МОН України № 220 від 21.02.2024

Виходить чотири рази на рік.

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 6 від 20.12.2024 року)

Офіційний сайт видання: <http://socped.luguniv.edu.ua>
Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Юрків Я. І., доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Заступник головного редактора

Данильчук Л. О., доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Відповідальний секретар

Отравенко О. В., кандидат педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Члени редакційної колегії

Бахов І. С., доктор педагогічних наук, професор, ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ)

Бєлова О. Б., кандидат педагогічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський)

Вайнола Р. Х., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (м. Київ)

Ваховський Л. Ц., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Желанова В. В., доктор педагогічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)

Караман О. Л., доктор педагогічних наук, професор, ректор ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Коваленко В. Є., доктор психологічних наук, доцент, завідувачка кафедри спеціальної педагогіки, Харківський національний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків)

Кравченко О. І., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту освіти та права Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (м. Київ)

Кравчина Т. В., кандидат психологічних наук, доцент, Хмельницький національний університет (м. Хмельницький)

Кривонос О. М., кандидат педагогічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка (м. Житомир)

Курило В. С., доктор педагогічних наук, професор, перший проректор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Лебідь О. В., доктор педагогічних наук, професор, ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (м. Дніпро)

Петришин Л. Й., доктор педагогічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка (м. Тернопіль)

Починкова М. М., доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Проскурняк О. І., доктор психологічних наук, професор, КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків)

Ростока М. Л., кандидат педагогічних наук, старший дослідник, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України (м. Київ)

Самойленко О. А., доктор педагогічних наук, Дніпровський інститут ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Дніпро)

Сисосв О. В., доктор педагогічних наук, доцент, професор, ПЗВО «Київський міжнародний університет» (м. Київ, Україна); професор, Мазовецька Академія в Плоцку (м. Плоцк, Республіка Польща)

Сич Т. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри публічної служби та управління навчальними закладами, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Степаненко В. І., доктор педагогічних наук, доцент, Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Тимчук Л. І., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)

Цибал-Міхальська Агнешка, доктор габілітований, професор, голова Комітету педагогічних наук Польської академії наук, професор Університету ім. Адама Міцкевича в Познані (Республіка Польща)

Цибулько Л. Г., доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувачка кафедри педагогіки, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ)

Чернета С. Ю., доктор педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

ЗМІСТ

МЕТОДОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Клименко Ю. А. Технології соціальної роботи за рубежом.....7

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

Алексєєнко-Лемовська Л. В. Соціально-педагогічний потенціал туризму у формуванні лідерських якостей у дітей та підлітків.....15

Горобчук Л. Л. Виклики впровадження сексуальної освіти підлітків в закладах загальної середньої освіти під час воєнного стану.....22

Дін Цзіпін. Сім'я як необхідний соціальний інститут у процесі соціалізації.....30

Качан О. А. Соціалізація учнів закладів загальної середньої освіти як соціально-педагогічна проблема.....36

Швед О. В. Сексуальне виховання дітей та підлітків. Коли починати?.....43

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ

Бабак П. С. Готовність майбутніх соціальних працівників до патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану в Україні.....51

Вайнілович Н. А., Кальченко Л. В. Плейбек-театр як мистецтво зцілення і соціальної підтримки вразливих категорій і груп клієнтів.....59

Діброва О. В., Лях Т. Л. Громадянська активність і соціальна згуртованість як рушії відновлення й розвитку деокупованих територій.....70

Стинська В. В. Фасилітативна компетентність як складова професійної компетентності майбутнього соціального працівника.....77

Харківська Т. А. Сучасні підходи до вирішення конфліктів в умовах війни: роль соціальної роботи в Україні.....85

Чернецька Ю. І., Проценко О. О. Гендерні особливості соціальної адаптації та інтеграції жінок-ветеранок в суспільстві.....92

Чернов А. Б., Кальченко Л. В. Соціальний контекст жіночого здоров'я: аналіз міжнародного досвіду та реалій України через призму гендеру.....99

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТИ

Єрмоєнко І. В. Застосування компетентнісного підходу до викладання іноземних мов у військовій академії.....111

Петрова Ю. Ю. Актуальні проблеми вивчення іноземної мови здобувачами освіти у немовних ЗВО.....118

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ

Данильчук Л. О. Компетентнісний підхід до обґрунтування необхідних міжгалузевих спеціальних компетентностей у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери.....124

Краснова Н. П. Фасилітація як інтерактивний метод підготовки майбутніх соціальних працівників.....132

CONTENTS

METHODOLOGY OF SOCIAL PEDAGOGY AND SOCIAL WORK

Klymenko Yu. A. Social work technologies abroad.....	7
---	---

SOCIAL EDUCATION AND SOCIALIZATION OF PERSONALITY

Aleksieienko-Lemovska L. V. The socio-pedagogical potential of tourism in the formation of leadership qualities in children and adolescents.....	15
Horobchuk L. L. Challenges of implementing sexuality education for adolescents in general secondary education institutions during martial law.....	22
Ding Jiping. Family as a necessary social institution in the process of socialization.....	30
Kachan O.A. Socialization of students in general secondary education institutions as a socio-pedagogical problem.....	36
Shved O. V. Sexual education of children and adolescents. When to start?.....	43

SOCIAL WORK WITH DIFFERENT CATEGORIES OF THE POPULATION

Babak P.S. Readiness of future social workers for patriotic education of youth in the context of martial law in Ukraine.....	51
Vainilovych N.A., Kalchenko L. V. Playback theatre as an art of healing and social support for vulnerable categories and client groups.....	59
Dibrova O.V., Liakh T.L. Civic engagement and social cohesion as drivers of recovery and development in de-occupied territories.....	70
Stynska V. V. Facilitative competence as a component of the professional competence of the future social worker.....	77
Kharkivska T.A. Modern approaches to conflict resolution in wartime: the role of social work in Ukraine.....	85
Chernetska Yu. I., Protsenko O. O. Gender features of social adaptation and integration of women veterans in society.....	92
Chernov A. B., Kalchenko L. V. The social context of women's health: an analysis of international experience and Ukrainian realities through the lens of gender.....	99

GENERAL PEDAGOGY AND METHODOLOGY OF EDUCATION

Yeromenko I. V. Applying a competency-based approach to foreign language instruction in a military academy.....	111
Petrova Yu. Yu. Current problems in foreign language learning by students in non-linguistic HEIs.....	118

PROFESSIONAL TRAINING OF MODERN SPECIALISTS

Danylchuk L. O. The competency-based approach to justifying the necessary interdisciplinary special competencies in the professional training of future social sector specialists.....	124
Krasnova N. P. Facilitation as an interactive method of training future social workers.....	132

УДК 364.652.2:355.01]:316.454.4

DOI: 10.12958/1817-3764-2024-4-70-76

Діброва Олег Владиславович,

здобувач третього (освітньо-науково) рівня вищої освіти
кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна.

o.dibrova.asp@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0006-7236-8404>

Лях Тетяна Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна.

t.liakh@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8807-0497>

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ І СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ ЯК РУШІЇ ВІДНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Постановка проблеми. Громадянська активність, тобто свідоме залучення громадян до суспільно важливих процесів, спрямоване на вирішення соціальних, економічних і політичних питань, стає особливо значущою у воєнний час.

Розвиток громадянської активності на деокупованих територіях стикається зі значними викликами, зумовленими складним поєднанням соціальних, психологічних, економічних і політичних чинників. Однією з основних проблем є низький рівень довіри до влади, що виникає через попередній досвід окупації, коли місцеві жителі часто ставали свідками або жертвами зловживань і репресій. Психологічні травми, викликані війною, страх за безпеку та невпевненість у майбутньому також обмежують готовність громадян брати активну участь у суспільному житті. Економічна нестабільність, зруйнована інфраструктура та високий рівень безробіття створюють середовище, у якому люди більше зосереджуються на вирішенні базових потреб, ніж на громадській діяльності. Крім того, інформаційна війна та пропаганда, що мали місце під час окупації, сприяли поширенню недовіри

та розколу в суспільстві, ускладнюючи встановлення діалогу між різними групами населення. Водночас слабкість громадянського суспільства на цих територіях, нестача досвіду й ресурсів для організації громадських ініціатив ускладнюють процес формування активних спільнот, здатних стати агентами змін. Усе це вимагає системних і скоординованих зусиль, які враховують специфіку деокупованих територій і спрямовані на відновлення довіри, розвиток інфраструктури та формування активного громадянського середовища (Актуальні питання соціальної роботи, 2023).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових статей, присвячених деокупованим територіям, виявив кілька ключових напрямів досліджень.

Огляд сучасних досліджень щодо деокупованих територій України демонструє широку тематику, охоплену науковцями. Зокрема, О. Шаумян та О. Музика акцентують увагу на впливі війни на емоційний стан населення та зміну ціннісних пріоритетів (Шаумян & Музика, 2024). О. Фаюк і О. Захарова зосереджуються на проблемах розвитку деокупованих територій, досліджуючи як соціальні, так

і економічні аспекти цього процесу (Захарова & Фаюк, 2024, с. 76). У свою чергу, К. Анохіна та В. Варава аналізують питання реінтеграції деокупованих територій, зокрема її проблеми та перспективи (Анохіна & Варава, 2024, с. 289). Дослідник В. Демиденко розглядає ключову роль місцевого самоврядування як у протидії російській агресії, так і у сприянні сталому розвитку та гармонійній реінтеграції звільнених територій (Demidenko, 2024, с. 58). А дослідники Т. Лях, Т. Спіріна і Є. Ковтун визначили особливості розвитку соціальної згуртованості та ініціативності членів територіальної громади (Лях та ін., 2023, с. 41). Професорки Ж. Петрочко та Т. Лях обґрунтовують значення волонтерства для активізації розвитку громад, наголошуючи на його впливі на зміцнення згуртованості деокупованих територіальних громад (Петрочко & Лях, 2024, с. 202).

Науковиці Т. Спіріна і Я. Мартинюк здійснили аналіз практичних аспектів застосування проєктного підходу в забезпеченні сталого і гармонійного розвитку територіальних громад, постраждалих від воєнних дій (Spirina & Martyniuk, 2024, с. 105), а О. Мартиненко звернула увагу на виклики, з якими стикаються благодійні фонди у роботі з населенням деокупованих територій, акцентуючи увагу на необхідності посилення соціальної підтримки та адаптації (Martynenko, 2024, с. 47). Т. Спіріна і А. Бодня обґрунтували сутність кейс-менеджменту як методу соціальної роботи у професійній діяльності фахівців соціальної сфери з вразливими групами населення (Спіріна & Бодня, 2023, с. 145).

Ці дослідження висвітлюють багатомірність питань, пов'язаних із деокупованими територіями, від соціально-психологічної адаптації до розвитку інфраструктури, іолонтерства та місцевого самоврядування, і підкреслюють необхідність інтегративного підходу до вирішення цих проблем.

Мета статті: дослідити взаємозв'язок громадянської активності та соціальної згуртованості як ключових факторів відновлення і сталого розвитку деокупованих територій. Також стаття має на меті окреслити практичні

рекомендації для стимулювання громадянської активності та формування соціальної згуртованості в умовах постконфліктного відновлення.

Виклад основного матеріалу. Важливо визначити ознаки активного громадянського середовища (табл. 1). На нашу думку, вони включають: високий рівень довіри між громадянами та до інституцій влади, що сприяє ефективній взаємодії та партнерству; широку участь громадян у суспільному житті, включаючи ініціювання, підтримку та реалізацію різноманітних проєктів і програм; розвинену культуру волонтерства, яка є індикатором готовності людей надавати допомогу одне одному та вирішувати спільні проблеми; наявність платформ для діалогу, що забезпечують відкриту комунікацію між владою, бізнесом, громадськими організаціями та населенням; діяльність організацій громадянського суспільства, спрямовану на захист прав, підзвітність влади та розвиток спільних ініціатив; інформаційну прозорість, що дозволяє громадянам бути в курсі актуальних подій, ухвалення рішень і розподілу ресурсів; підтримку інклюзивності та рівності, що гарантує врахування інтересів усіх соціальних груп і залучення їх до процесів ухвалення рішень; освітні та просвітницькі ініціативи, що сприяють підвищенню рівня громадянської свідомості та компетентності населення; економічну активність громади, що забезпечує ресурси для ініціатив і гарантує фінансову незалежність; інноваційні підходи до вирішення проблем, які базуються на сучасних технологіях, наукових знаннях і кращих практиках.

Таке середовище є важливим для стабільності, розвитку та згуртованості суспільства.

Для деокупованих громад важливо врахувати конкретні виклики, з якими вони стикаються, такі як відновлення довіри, боротьба з соціальною ізоляцією, відновлення інфраструктури і покращення економічної ситуації після періоду окупації. Всі ці аспекти вимагають особливого підходу до розвитку громадянського середовища.

Соціальна згуртованість громади є важливою складовою її розвитку та стабільності.

**Ознаки активного громадянського середовища в деокупованих громадах:
опис, індикатори та особливості вимірювання**

Ознака	Опис	Індикатори для вимірювання	Особливості для деокупованої громади
Високий рівень довіри	Довіра між громадянами та інституціями влади сприяє стабільному розвитку та ефективній взаємодії між учасниками громадянського суспільства	Рівень довіри до органів влади (опитування, соціологічні дослідження) Кількість громадських ініціатив, що отримують підтримку від влади	Для деокупованих громад важливо враховувати процес відновлення довіри після періоду окупації, наявність посттравматичного стресу та відновлення інститутів довіри
Широка участь громадян	Активна участь громадян у суспільному житті, ініціювання проєктів і програм, включаючи місцеві ініціативи та політичну активність	Кількість нових громадських ініціатив і проєктів Відсоток виборців, що беруть участь у місцевих виборах	У деокупованих громадах важливо враховувати перепони до участі через соціальну та економічну нестабільність, а також стрес і травму, пережиті громадянами під час окупації
Розвинена культура волонтерства	Волонтерство як індикатор готовності громадян допомагати одне одному, вирішувати спільні проблеми і підтримувати соціальні ініціативи	Кількість волонтерів на 1 000 осіб Обсяг часу, витраченого на волонтерську діяльність	У деокупованих громадах волонтерство може бути пов'язане з відновленням соціальної інфраструктури та наданням допомоги постраждалим, тому необхідно враховувати доступ до ресурсів і підтримки для волонтерів
Наявність платформ для діалогу	Платформи для комунікації між владою, громадськістю та іншими інститутами, що забезпечують відкритий обмін думками та ідеями	Кількість публічних слухань, форумів та консультацій Рівень участі громадян у цих платформах	У деокупованих громадах може бути необхідність у створенні нових платформ для комунікації та відновленні діалогу після перерви, викликані окупацією або військовими діями
Активна діяльність громадських організацій	Громадські організації, що працюють на захист прав, підзвітність влади, розвиток ініціатив і сприяння соціальним змінам	Кількість зареєстрованих громадських організацій Кількість проєктів, що фінансуються через громадські організації	Для деокупованих громад важливим є відновлення або створення нових громадських організацій, часто з нуля, оскільки окупація могла знищити або витіснити існуючі структури
Інформаційна прозорість	Забезпечення доступу до актуальної інформації, що дозволяє громадянам бути в курсі важливих подій, рішень та фінансування	Кількість відкритих даних та звітів органів влади Наявність незалежних медіа-ресурсів для аналізу рішень влади	Важливо забезпечити прозорість в умовах відновлення після окупації, щоб уникнути маніпуляцій інформацією та забезпечити надійні канали для отримання новин і рішень
Інклюзивність і рівність	Забезпечення рівних можливостей для всіх соціальних груп, залучення їх до процесів прийняття рішень, врахування різноманітних інтересів	Кількість політик і програм, спрямованих на підтримку вразливих груп Кількість осіб з різних соціальних груп, залучених до прийняття рішень	У деокупованих громадах особлива увага повинна бути приділена групам, які постраждали від окупації, таким як переміщені особи, ветерани, родини загиблих, люди з інвалідністю
Освітні та просвітницькі ініціативи	Ініціативи, спрямовані на підвищення рівня громадянської свідомості, освіти та компетентності населення щодо прав та обов'язків	Кількість навчальних програм та тренінгів для громадян Рівень поінформованості населення через опитування	У деокупованих громадах важливо акцентувати увагу на реабілітації освіти, відновленні навчальних закладів і надання можливості для громадян отримувати важливу інформацію в умовах відновлення
Стийка економічна активність громади	Наявність ресурсів для забезпечення незалежності та розвитку ініціатив, підтримка економічної активності на місцевому рівні	Рівень місцевого підприємництва (кількість малих та середніх підприємств) Ступінь зайнятості на місцевому рівні	В умовах деокупованих громад важливо враховувати економічні збитки, інфраструктурні пошкодження і необхідність у відновленні економічної діяльності з нуля, що може вимагати зовнішньої підтримки
Інноваційні підходи до вирішення проблем	Використання сучасних технологій, наукових знань і кращих практик для розв'язання соціальних проблем	Кількість інноваційних проєктів у громадському секторі Рівень впровадження нових технологій в управлінні та суспільному житті	Деокуповані громади можуть бути в особливому становищі, коли потрібні нові підходи для відновлення зруйнованої інфраструктури та реалізації відновлення через інноваційні технології та стратегії

Вона містить низку ознак, які відображають рівень взаємодії, довіри та підтримки серед її мешканців. Ось основні з них:

1. *Соціальна підтримка та взаємодія.* Однією з головних ознак є наявність мережі взаємодопомоги між членами громади. Це проявляється в підтримці один одного в складних ситуаціях, організації спільних заходів, розвитку волонтерства та підтримки ініціатив. У громадах з високим рівнем соціальної згуртованості люди часто допомагають один одному, що сприяє створенню сильних соціальних зв'язків;

2. *Довіра.* Довіра є важливим елементом згуртованості. Високий рівень довіри до сусідів, органів місцевої влади та громадських організацій сприяє злагодженості у прийнятті спільних рішень і розвитку спільних проектів;

3. *Спільні цінності та інтереси.* Соціально згуртована громада визначається спільними цінностями та інтересами, що стають основою для її розвитку. Взаєморозуміння в таких громадах дозволяє вирішувати конфлікти мирним шляхом і знаходити компроміси;

4. *Інклюзивність.* Важливою рисою згуртованої громади є прийняття різноманітності та інклюзивності. Люди з різними поглядами, національностями, соціальними статусами мають рівні можливості для участі в житті громади;

5. *Активність мешканців громади.* Люди в соціально згуртованих громадах активно долучаються до вирішення локальних проблем, беруть участь у громадських заходах, волонтерських ініціативах і навіть у політичних процесах (Лях та ін., 2023; Petrochko, Karpenko, Liutyi, 2024).

Проте формування соціальної згуртованості в деокупованих громадах може стикатися з низкою перепон:

1. *Травми та психологічні наслідки війни.* Мешканці деокупованих територій часто переживають психоемоційні травми, що ускладнює налагодження довіри й взаємодії між ними. Важко відновити зв'язки після довготривалої ізоляції або перебування під окупацією;

2. *Економічні труднощі.* Відновлення економіки громади після деокупації часто

потребує значних ресурсів. Низький рівень зайнятості, пошкоджена інфраструктура та відсутність фінансування можуть стати суттєвими бар'єрами для формування згуртованості.

3. *Політична нестабільність.* Влада на деокупованих територіях може бути не стабільною, а політичні протиріччя ще більше поглиблюють соціальну поляризацію.

4. *Соціальні розбіжності.* Відмінності між людьми, які залишались на території під окупацією, та тими, хто евакуювався, можуть створити труднощі у створенні єдиної спільноти.

5. *Зруйновані інфраструктурні зв'язки.* Пошкоджена інфраструктура ускладнює організацію спільних заходів та діяльності, що може гальмувати процес соціальної згуртованості (Актуальні питання соціальної роботи, 2023).

Враховуючи вище зазначені ознаки соціальної згуртованості територіальної громади, а також перепони щодо її формування у деокупованих громадах, нами спільно з лідерами деокупованих громад Миколаївської та Херсонської областей України було розроблено індикатори, за якими можна її вимірювати (табл. 2).

Розроблені нами індикатори дозволяють більш детально оцінити рівень соціальної згуртованості в деокупованих громадах, враховуючи специфічні труднощі, що можуть виникати в процесі відновлення після конфлікту. Вони допомагають виявити, де саме необхідно впливати для покращення соціальної взаємодії та розвитку громади.

Висновки і рекомендації. Враховуючи специфіку деокупованих громад, а також ключові аспекти роботи з іншими громадами, варто дотримуватися наступних рекомендацій: для представників органів місцевого самоврядування варто впроваджувати прозорі механізми комунікації з громадянами, активно залучати громадські організації до процесів відновлення та прийняття рішень і створювати можливості для локального бізнесу, щоб стимулювати економічне відновлення; соціальні працівники мають розробляти програми психосоціальної підтримки

Таблиця 2

Індикатори соціальної згуртованості громади в контексті деокупованих територій

Ознаки соціальної згуртованості громади	Характеристика	Індикатори вимірювання	Особливості для деокупованої громади	Індикатори вимірювання для деокупованої громади
Активність громадян	Бажання мешканців брати участь у вирішенні питань громади	Кількість учасників в громадських заходах	Відсутність ресурсів для розвитку активності громадян через економічну ситуацію	Рівень участі у волонтерських та громадських ініціативах, кількість організованих зустрічей для обговорення громади, рівень активності в місцевих ініціативах
Довіра до інших і до інститутів	Довіра до сусідів, органів влади, громадських організацій	Соціологічні опитування, рівень довіри до влади	Розрив у довірі через політичну нестабільність та пережиті травми	Рівень довіри до органів місцевої влади та правоохоронних органів, довіра до соціальних і громадських організацій, кількість звернень до органів влади
Інклюзивність	Рівні можливості для всіх членів громади незалежно від походження	Оцінка участі різних груп у громадському житті	Бар'єри у прийнятті нових членів громади з-за попередніх подій	Кількість заходів, що сприяють інтеграції різних груп, участь в програмах соціальної адаптації, статистика по залученню осіб із різних груп населення (переміщених осіб, ветеранів, тощо)
Соціальна підтримка та взаємодія	Підтримка та допомога між мешканцями громади в різних ситуаціях	Кількість волонтерських ініціатив, рівень підтримки серед сусідів	Переживання травм, відсутність зв'язків через довготривалу ізоляцію	Кількість організованих психосоціальних груп, наявність ініціатив із підтримки постраждалих, участь у спільних проектах
Спільні цінності та інтереси	Визнання спільних інтересів і цінностей в громаді	Оцінка рівня задоволення громади своїм життям	Протиріччя між різними соціальними групами через пережиті конфлікти	Визначення спільних ініціатив, кількість участі в заходах, що сприяють громадському примиренню, опитування про спільні цінності та бачення майбутнього

для населення, забезпечувати індивідуальний підхід до роботи з уразливими групами, особливо переселенцями, та організувати тренінги для розвитку громадянських навичок і побудови довіри; фахівці НУО повинні створювати платформи для діалогу між владою та громадянами, проводити моніторинг використання гуманітарної допомоги та

реалізовувати проєкти з відновлення культурної та соціальної ідентичності.

Підсумовуючи, успішне відновлення та розвиток деокупованих територій вимагає скоординованих зусиль на всіх рівнях. Співпраця, прозорість та інноваційні підходи стануть ключем до побудови згуртованого, сильного суспільства.

Література

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін. ; ред. : О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/>
2. Анохіна К., Варава В. Проблеми та перспективи реінтеграції деокупованих територій в Україні. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : Матеріали VIII Міжнар. науково-практ. конф.* (м. Дніпро, 15 берез. 2024 р.). Дніпро, 2024. Ч. II. С. 289–290. DOI: <https://doi.org/10.31733/15-03-2024/2>
3. Захарова О., Фаюк О. Проблеми розвитку деокупованих територій України. *Сучасні тенденції розвитку економіки та держави : матеріали VIII Всеукр. студент. науково-практ. конф.* (м. Черкаси, 23 квіт. 2024 р.). Черкаси, 2024. С. 76–78.
4. Лях Т., Спіріна Т., Ковтун Є. Розвиток соціальної згуртованості територіальної громади. *Humanitas*. 2023. № 3. С. 41–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7>
5. Петрочко Ж., Лях Т. Потенціал волонтерства для розвитку деокупованих громад. *Humanitas*. 2024. № 3. С. 202–207. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.28>
6. Спіріна Т., Бодня А. Кейс-менеджмент у роботі з вразливими групами населення. *Humanitas*. 2023. № 2. С. 145–150. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.21>

7. Шаумян О., Музика О. Вплив війни на жителів деокупованих територій України: зміни емоційного стану та ціннісних пріоритетів. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 1(35). С. 702–714. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1\(35\)-702-714](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1(35)-702-714)
8. Demydenko V. O. The role of local self-government in the reintegration of the de-occupied territories of Ukraine. *Analytical and comparative jurisprudence*. 2024. No. 4. P. 58–64. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.8>
9. Martynenko O. Problems of social work of charitable funds of Ukraine with persons living in de-occupied territories. *Pedagogical sciences reality and perspectives*. 2024. No. 100. P. 47–53. DOI: <https://doi.org/10.31392/udu-nc.series5.2024.100.10>
10. Petrochko Z., Karpenko O., Liutyi V. Social activity of the personality in the territorial community. *Social pedagogy: theory and practice*. 2024. No. 2. P. 80–86. DOI: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-80-86>.
11. Spirina T., Martyniuk Y. The project as a tool for solving the problems of territorial communities affected by military actions. *Scientific Bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*. 2024. No. 3(148). P. 105–109. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2024-3-15>

References

1. Denysiuk, O., Dulia, A., Vainola, R., Epel, O., Zhukov, V., Karpenko, O., Klishevych, N., Kotelevets, A., Lekholetova, M., Liutyi, V., Liakh, T., Ostrolutska, L., Petrochko, Zh., Sapiha, S., Sylantieva, I., Spirina, T., Sulitskiy, V., Faidiuk, O., & Shved, O. (2023). Aktualni pytannia sotsialnoi roboty [Current issues of social work]. Eds. O. Epel, T. Liakh & I. Sylantieva. RIK-U. Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/> [in Ukrainian].
2. Anokhina, K., & Varava, V. (2024). Problemy ta perspektyvy reintehratsii deokupovanykh terytorii v Ukraini [Challenges and Prospects of Reintegration of De-Occupied Territories in Ukraine]. In *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: Teoretychni i prykladni aspekty – International and National Security: Theoretical and Applied Aspects*. (pp. 289–290). DDUVS. DOI: <https://doi.org/10.31733/15-03-2024/2> [in Ukrainian].
3. Zakharova, O., & Faiuk, O. (2024). Problemy rozvytku deokupovanykh terytorii Ukrainy [Challenges of Development in De-Occupied Territories of Ukraine]. In *Suchasni tendentsii rozvytku ekonomiky ta derzhavy – Current trends in economic and state development*. (pp. 76–78). Cherkasy [in Ukrainian].
4. Liakh, T., Spirina, T., & Kovtun, Ye. (2023). Rozvytok sotsialnoi zghurtovanosti terytorialnoi hromady [Development of social cohesion in the territorial community]. *Humanitas*, (3), 41–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7> [in Ukrainian].
5. Petrochko, Zh., & Liakh, T. (2024). Potentsial volonterstva dlia rozvytku deokupovanykh hromad [The potential of volunteering for development of deoccupied communities]. *Humanitas*, (3), 202–207. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.28> [in Ukrainian].
6. Spirina, T., & Bodnia, A. (2023). Keis-menedzhment u roboti z vrazlyvymy hrupamy naselennia [Case management in working with vulnerable population groups]. *Humanitas*, (2), 145–150. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.21> [in Ukrainian].
7. Shaumian, O., & Muzyka, O. (2024). Vplyv viiny na zhyteliv deokupovanykh terytorii Ukrainy: Zminy emotsiinoho stanu ta tsinnisnykh priorytetiv [The war impact on the residents of the de-occupied territories of Ukraine: changes in emotional state and value priorities]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Prospects and innovations of science*, 1(35), 702–714. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1\(35\)-702-714](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1(35)-702-714) [in Ukrainian].
8. Demydenko, V. O. (2024). The role of local self-government in the reintegration of the de-occupied territories of Ukraine. *Analytical and comparative jurisprudence*, 4, 58–64. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.8> [in Ukrainian].
9. Martynenko, O. (2024). Problems of social work of charitable funds of Ukraine with persons living in de-occupied territories. *Pedagogical sciences reality and perspectives*, 100, 47–53. DOI: <https://doi.org/10.31392/udu-nc.series5.2024.100.10> [in Ukrainian].
10. Petrochko, Z., Karpenko, O., & Liutyi, V. (2024). Social activity of the personality in the territorial community. *Social Pedagogy: Theory and Practice*, (2), 80–86. DOI: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-80-86> [in Ukrainian].
11. Spirina, T., & Martyniuk, Y. (2024). The project as a tool for solving the problems of territorial communities affected by military actions. *Scientific Bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*, 3(148), 105–109. URL: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2024-3-15> [in Ukrainian].

Діброва О. В., Лях Т. Л. Громадянська активність і соціальна згуртованість як рушії відновлення й розвитку деокупованих територій

Громадянська активність і соціальна згуртованість є ключовими взаємопов'язаними факторами для відновлення деокупованих територій. Громадянська активність проявляється через волонтерство, участь у місцевому самоврядуванні та соціальні ініціативи, які сприяють мобілізації ресурсів, покращенню управлінських рішень і розвитку людського капіталу. Соціальна згуртованість базується на довірі, інклюзії та спільних цінностях, що зменшують конфліктність, забезпечують рівний доступ до ресурсів і зміцнюють єдність громади. Їх синергія виражається у співпраці громади та держави, екологічних ініціативах і культурній інтеграції, що забезпечує довготривалу стабільність і розвиток.

Автори статті зробили спробу дослідження взаємозв'язку громадянської активності та соціальної згуртованості як ключових факторів відновлення і сталого розвитку деокупованих територій. Вони визначили, яким чином активна участь громадян у суспільному житті та зміцнення соціальної єдності сприяють подоланню наслідків війни, відновленню інфраструктури, зміцненню довіри між різними соціальними групами та створенню передумов для довготривалого розвитку цих територій.

У статті окреслено практичні рекомендації для стимулювання громадянської активності та формування соціальної згуртованості в умовах постконфліктного відновлення.

Ключові слова: громада, деокупована громада, громадянська активність, соціальна згуртованість, індикатори соціальної згуртованості територіальної громади, соціальний проєкт, сталий розвиток, жителі деокупованих територій.

Dibrova O. V., Liakh T. L. Civic engagement and social cohesion as drivers of recovery and development in de-occupied territories

Civic engagement and social cohesion are key interrelated factors for the recovery of de-occupied territories. Civic engagement is manifested through volunteering, participation in local self-government, and social initiatives that contribute to resource mobilization, improved governance, and human capital development. Social cohesion is based on trust, inclusion, and shared values, which reduce conflicts, ensure equal access to resources, and strengthen community unity. Their synergy is expressed in community-state cooperation, environmental initiatives, and cultural integration, which provide long-term stability and development.

The authors of the article attempt to study the interconnection between civic engagement and social cohesion as key factors for the recovery and sustainable development of de-occupied territories. They aim to determine how active citizen participation in public life and the strengthening of social unity contribute to overcoming the consequences of war, rebuilding infrastructure, fostering trust among various social groups, and creating preconditions for the long-term development of these territories.

The article outlines practical recommendations for stimulating civic engagement and fostering social cohesion in the context of post-conflict recovery.

Key words: community, de-occupied community, civic engagement, social cohesion, indicators of social cohesion of a territorial community, social project, sustainable development, residents of de-occupied territories.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2024 р.
Прийнято до друку 20.12.2024 р.

Наукове видання

Соціальна педагогіка: теорія та практика

№ 4 (2024)

Коректура – І. М. Чудеснова
Комп'ютерна верстка – Т. О. Клименко

Підписано до друку 20.12.2024 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 20,00. Замов. № 0225/139. Наклад 200 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
вул. Інглєзі, 6/1, м. Одеса, 65101
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.